

QUARANTA-TRES ANYS A LA SANITAT D'ANDORRA

Vint de moments màgics i vint-i-tres d'altres històries

AURORA CASADEVALL

anem

Quaranta-tres anys a la sanitat d'Andorra
Vint de moments màgics i vint-i-tres d'altres històries

Aurora Casadevall Medrano

**QUARANTA-TRES ANYS
A LA SANITAT D'ANDORRA**

VINT DE MOMENTS MÀGICS

I VINT-I-TRES D'ALTRES HISTÒRIES

anem
EDITORS

anem CRONOS

*Quaranta-tres anys a la sanitat d'Andorra.
Vint de moments màgics i vint-i-tres d'altres històries*

© del text: Aurora Casadevall Medrano
© del pròleg: Jordi Marquet Mandicó
© de les imatges: els seus respectius autors

© De la present edició:
Anem Editors, maig de 2020
Edició, disseny i maquetació a cura de: Oliver Vergés Pons
www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com · @anemeditors

DL AND.132-2020
ISBN 978-99920-65-33-4 (Anem Editors)
ISBN 978-84-121359-5-4 (Anem Editors, SL)

Impress a Impremta Envalira (Andorra la Vella)

Aquesta edició ha comptat amb la col·laboració
del Ministeri de Cultura i Esports del Govern d'Andorra

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment. Dirigiu-vos al CEDRO <www.cedro.org> si necessiteu fotocopiar, escanejar, fer còpies digitals o qualsevol ús similar per algun fragment d'aquesta obra.

*A dues dones de la meva vida:
la meva mare i la meva neta.*

SUMARI

PRÒLEG	11
NOTA DE LECTURA I AGRAÏMENTS	17
INTRODUCCIÓ	19
1. LA MEVA FORMACIÓ SANITÀRIA	21
No sé si me'n sortiré	21
He vist el primer mort	25
La perfecció d'un fetus	28
Dues ratlles al davantal	32
Tres ratlles al davantal	39
La maternitat de Santa Cristina	42
Les Joselitas	46
2. JA SOC LLEVADORA	51
La clínica Vilanova	51
Primer gran ensurt	56
La clínica Meritxell	58
El bar del Trèvol	62
Reivindicació a la CASS	67
El meu mestre, el Dr. Pujol	69
El Dr. Galindo de la Seu	73
El regal de la llet materna	77
Molta feina i embaràs	81
L'Hospital de Santa Coloma	88
Enrenou a les altes esferes	97

La Matilde	99
Reconeixement de les nostres funcions	104
Cardiòleg fix al país	111
Els aiguats i un naixement	115
Formació del col·legi oficial d'infermeres i llevadores	125
Creació del SAAS	135
Primera llei general de sanitat	148
Primer pla de salut	151
Naixement de l'Ada	154
3. DIRECTORA D'INFERMERIA	159
Les infermeres argentines	164
Un pas endavant	177
Gesgrup 92	181
Quan ens traslladarem?	188
Pla de trasllat	193
El servei de voluntariat	199
Tragèdia nacional	202
Unificació d'actes d'infermeria	208
Millores en general	214
Feina i més feina	222
Model europeu de qualitat total	225
Brot d'hepatitis	233
Nova organització d'infermeria	238
Deu anys al nou hospital	264
4. DIRECTORA DE RELACIONS I SERVEIS EXTENS	281
Noves responsabilitats	281
La formació de llevadores	285
Els residus sanitaris	288
Una altra vegada el pla d'incendis	296
Les queixes	300
Finalment, el comitè d'ètica assistencial	303
El servei de manteniment	317

PRÒLEG

L'hospital ha estat tota la vida de l'Aurora. Però perquè tots ens en fem càrrec i ens situem en el temps, permeteu-me que vagi uns anys enrere, fins l'1 d'abril del 1971, just tres anys després de la posada en marxa de la Seguretat Social, quan la Clínica Verge de Meritxell obria les seves portes. Andorra es dotava d'un centre hospitalari que encaixava amb les exigències del moment, tant per les seves dimensions —50 habitacions—, com per la qualitat i la modernitat de les seves instal·lacions. I l'equip mèdic dirigit pel Dr. Joaquim Cardelús, l'indispensable Conrado de Las Heras, l'equip assistencial encapçalat per les Monges de la Congregació de Sant Josep de Girona i completat per un conjunt de personal ple de bona voluntat que donava una imatge segura i reconfortant. També participaven del bon fer les llevadores liberals que hi havia al país. Em va correspondre a mi l'honor d'assumir la tasca d'administrador. Quin record tan gratificant en guardo! Encapçalant un equip humà tan eficaç com entranyable, vull citar un personatge clau: la meva mà dreta, Maria del Mar Rodríguez Rossa, tot un exemple de disponibilitat i eficàcia.

Fins a la creació d'aquest centre, impulsat per la Sindicatura Reig-Baró i portat a execució per la Sindicatura Escudé-Rossell, Andorra disposava d'una clínica emblemàtica, de tan sols disset llits, en la qual les carències tècniques i les dificultats logístiques passaven a un segon terme gràcies al talent d'un home excepcional i providencial que mereix tota la nostra gratitud: el Dr. Antoni Vilanova. Aquella petita Clínica a Andorra, el Sant Hospital i la Clínica de l'Aliança de la Seu d'Urgell cobrien les necessitats del moment, mentre que pels casos més complexos a ningú li feia mandra acudir a Barcelona, Lleida, Tolouse o Montpel·lier.

Seria injust si no esmentés la tasca mai prou valorada dels Voluntaris de la Protecció Civil, una entitat que, amb el pas dels anys, es va acabar convertint en el Cos de Bombers d'Andorra, amb tota l'eficàcia que li coneixem. Creadors també del primer servei públic d'ambulàncies.

La Clínica Verge de Meritxell, de clínica només en tenia el nom. Era un hospital en tota regla, allà on tot s'inicia i on tot s'acaba. On arribem en aquest món i on l'abandonem. Però entre aquests dos extrems hi ha la vida, amb els seus alts i baixos, que l'hospital també contempla.

Sense arribar a la definició que, sense pal·liatius i amb gran dosi d'humor negre, en dona un gran escriptor contemporani quan afirma que l'hospital és estadísticament el lloc més perillós del món, és bo recollir els bons moments que ens brinda durant el pas de la vida i la seguretat que desprèn per la seva sola existència. Es pot afirmar que l'hospital és un curiós receptacle d'emocions contrastades. La felicitat i la pena, l'angoixa i la tranquil·litat, el xoc i l'esperança, l'alegria i la decepció, la incertesa i la seguretat, el got mig ple i el got mig buit... I tantes altres emocions... La vida penja d'un fil!, i allà ho veiem amb nitidesa.

Adequar aquella nova estructura a les exigències hospitalàries en vigor va ser la nostra primera inquietud. I fins que no vam obtenir l'auditoria amb total aprovació de l'empresa francesa *Securitas*, no vam procedir a l'obertura oficial de la clínica. En realitat, però, el vell costum imperava: tothom feia de tot i anàvem creixent adaptant-nos a les necessitats. En traumatologia, en cardiologia, en psiquiatria... Venien els especialistes tant de França com d'Espanya en funció de les necessitats. Per cert, el Dr. Albert Mijares va encapçalar la llista dels professionals exteriors. Pel tractament de casos més greus, havíem signat uns convenis amb el professor Azoy de l'Hospital Clínic de Barcelona i amb el professor Monnier de l'Hospital de Purpan de Toulouse que ens garantien una atenció preferencial als pacients procedents d'Andorra. A més, el *Centre de Transfusion Sanguine* de Toulouse, a canvi d'una col·lecta de sang que efectuava a Andorra una vegada a l'any, posava a la nostra disposició tota la sang per cobrir les nostres necessitats. L'Aurora en fa esment —i com no?—, del

taxista Pere Rossa de Canillo i la seva nevera portàtil, meticulosament equipat per la bona conservació de la sang.

Capítol a part mereix la figura central de tot el projecte: el conseller general Bonaventura Armengol Julià, president de la Junta de Qüestions Socials, que va encomanar —i el vam acompanyar amb el Dr. Cardelús—, la talla de la Verge de Meritxell al gran Sergi Mas. És un detall simbòlic. I com oblidar el que em tenia dit el conseller: «Marquet, no t'oblidis mai que la Clínica Verge de Meritxell s'ha d'autofinançar!» Corria el missatge i, entre tots, ho aconseguíem. Al *mestre de l'Orelleta* no era qüestió de portar-li la contrària. Quins temps, aquells!

Us deia que l'hospital ha estat tota la vida de l'Aurora. Ningú com ella hauria pogut contar aquesta història amb tanta exactitud. Val a dir que el seu tarannà meticulós, organitzat i detallista, completat per un esperit curiós que no perd de vista el més mínim detall, li ha permès relatar, gràcies a uns apunts diaris, la vida íntima dels quatre centres on va exercir des dels seus inicis. De la Clínica del Dr. Vilanova fins a la seva jubilació a l'Hospital Nostra Senyora de Meritxell, passant per la Clínica Verge de Meritxell i el Centre Hospitalari Andorrà.

Agafats de la seva mà, ens deixem portar, curiosos, a l'epicentre de la seva vocació: la professió de llevadora que compagina amb la seva companya de fatigues, l'inoblidable Flora Espel, i de la incomensurable figura del Dr. Pujol, un home que ha escrit la seva carrera amb lletres majúscules.

La primera part del llibre detalla, dia per dia —o gairebé—, la seva professió i les seves peculiaritats, al mateix temps que ens informa, mes per mes, dels naixements, tot un document demogràfic, i recorda les incidències d'evolució de les dues primeres clíniques públiques que van conduir a l'obertura del Centre Hospitalari de Santa Coloma dotat d'unes instal·lacions més modernes acord amb les legítimes exigències d'una població en constant creixement.

Quan guanya, per mèrits propis, la plaça de Directora d'Infermeria, l'any 1990, emprèn una nova etapa en què la Cristina Rodríguez, directora general, la fa penetrar de ple a la sala de màquines d'aquest singular vaixell. No són poques les tecles que ha de tocar:

regular amb harmonia un equip humà on cada individu és un cas que ha d'encaixar en un conjunt, sense perdre de vista l'objectiu que consisteix a millorar i millorar en tots sentits, demana molta mà esquerra, tones de diplomàcia i constància en el treball. «El treball no m'ha espantat mai», assegura, i la creiem.

Amb ella veiem l'evolució del nou hospital, les seves inevitables convulsions internes, com també les inevitables intrigues, manobres, traïcions i, com no?, les dimissions. Per què no dir-ho?

L'autora no s'entreté buscant causes o autories. Ens n'informa d'una pinzellada. De vegades, però, clava la dent sense contemplacions. Val a dir que jo tampoc en surto il·lès!

Amb ella, assistim a la creació del SAAS, coneixem un per un els diferents càrrecs de responsabilitat, prenem nota de la seva innata facultat d'adaptació a cada nou cas que li toca tractar. L'objectiu no canvia: la millora del centre en tots els sentits. No estalvia esforços donant exemple. La formació continuada és per a ella una obsessió que cultiva i fa extensiva a totes les persones que l'envolten. I encara troba temps per exercir de professora a l'escola d'infermeres. Ah!, l'escola d'infermeres, una altra creació ben andorrana, conseqüència de les mancances en personal especialitzat, escàs en aquells moments, que la constància, el tarannà lluitador i l'eficàcia professional de la Rosa Mari Mandicó va fer realitat l'any 1988.

L'altre objectiu que persegueix d'una manera obsessiva és la qualitat dels serveis a l'usuari, precisant als que l'envolten que a l'hospital no s'hi va per ganys i no s'han d'escatimar esforços per facilitar la qualitat de vida del malalt. Una obsessió!

El nou director general, Ramon Cereza, l'any 2006 va posar fi als seus 16 anys de directora d'infermeria i la va posar al capdavant d'una nova direcció. Ella en un principi ho va viure molt malament, però s'hi va entregar a fons, com sempre havia fet i se'n va apassionar. Va exercir el càrrec fins a la jubilació.

Fins aquí hem vist el recorregut professional de l'Aurora, però el llibre és molt més que això: els moments viscuts, els diferents escenaris que ha freqüentat o els nombrosos protagonistes de la seva història no manquen d'interès.

Ja se sap que tothom és el testimoni de l'època que li toca viure,

però alguns s'impliquen més que d'altres. I aquí constatem que l'Aurora és una protagonista del seu temps, com actora principal, com actora de repartiment si ho exigeix el guió, però sempre present en l'acció. La pel·lícula és moguda i d'acció no en falta.

Sovint la seva prosa s'enriqueix d'anècdotes viscudes que li donen una intensitat pròpia d'un reportatge periodístic o de la pàgina d'un *thriller*. Com a mostra, la nit dels aiguats que li va tocar viure en un clima d'angoixa i incertesa que avui encara ens commou.

Per altra banda, el seu esperit curiós no perd mai de vista el que passa a l'exterior de l'hospital com si constantment mirés de reüll per la finestra. El país avança, evoluciona. Les etapes significatives se succeeixen: els Coprínceps del moment que esmenta, la creació de la nova parròquia d'Escaldes-Engordany, el primer Govern encapçalat per Òscar Ribes l'any 1982 o la Constitució de 1993, tot en una llarga llista que situa el lector al cor de la nostra història contemporània.

Paral·lelament, constatem que la sanitat ha aconseguit un nivell encomiable en només cinquanta anys. Cosa gens fàcil quan veiem que del 1970 al 2020 la població del país s'ha multiplicat per tres!

No puc evitar de mirar el temps recorregut per l'autora, des que l'any 1966 s'apuntava a l'escola d'infermeres de la Creu Roja de Barcelona amb l'objectiu d'aconseguir en el seu moment el títol de llevadora. Aquesta ha estat la seva carrera.

I de l'aspecte personal, què ens en diu? Amb un pudor exquisit passa de puntetes per la seva vida sentimental i amb una serena erudició ens parla de les seves nombroses i eclèctiques lectures que acompanyen i enriqueixen la seva vida. Res d'estrany que la seva aparença delicada dissimuli un caràcter serè, reflexiu i sòlid que l'han ajudat durant tota la seva trajectòria vital... Encara que confessa que quan trona —i trona sovint—, la seva família és el seu refugi predilecte.

Jo també, com ella, em vaig deixar seduir per aquest microcosmos misteriós que s'anomena hospital. Confesso que en el seu moment em va ser difícil trencar el cordó umbilical que m'hi unia. Tant és així que vaig seguir mantenint el contacte amb els tres responsables del Centre Hospitalari Andorrà que van succeir a la Clínica Verge de Meritxell —Ignasi Mestre, Josep Sarlé i Cristina Rodríguez—, uns llargs intercanvis i nombroses converses per a mi inoblidables.

Serà aquest punt comú, aquesta màgia que es desprèn de l'hospital que ha impulsat l'Aurora a encomanar-me aquest pròleg? Jo, en tot cas, ho interpreto com un honor.

Des d'aquestes pàgines, tot el meu agraïment.

JORDI MARQUET MANDICÓ

NOTA DE LECTURA I AGRAÏMENTS

Al llarg dels 43 anys que he treballat a la sanitat del país, són moltes les persones amb les que he compartit vivències i feina, però en aquest llibre no m'ha estat possible parlar de totes elles. És per això que vull demanar disculpes a totes aquelles que, tot i haver estat properes a mi, no surten reflectides en el meu relat. Són persones anònimes en el llibre, però que de ben segur i d'una forma o altra, han contribuït en el meu desenvolupament personal i professional. A totes elles, moltes gràcies.

Voldria expressar el meu agraïment a: Hospital Nostra Senyora de Meritxell, Arxiu Nacional, Josep Agell, Marta Espunyes, Anna Insa, Ignasi Mestre, Magí Mestre, Jordi Marquet, Rosa M. Mandicó, Josep Sarlé i Marta Solà. I també a la Sílvia Capdevila, per la transcripció del text.

INTRODUCCIÓ

Avui, dia 10 de gener de 2017, m'ha rebut el Dr. Piqué. És el director general del Servei Andorrà d'Atenció Sanitària (SAAS). Li havia demanat hora per exposar-li la meva intenció d'escriure com he viscut l'evolució de la sanitat a Andorra durant els quaranta-tres anys que hi he estat treballant.

El Dr. Piqué ha estat molt amable i s'ha posat a la meva disposició per a tot allò que pogués necessitar dels arxius. Concretament, li he demanat poder consultar les memòries generals anyals i també les memòries d'infermeria que jo mateixa vaig preparar al llarg dels setze anys que vaig ser-ne la directora. La meva memòria és molt bona, però no vull equivocar-me en la transcripció d'algun fet o data.

La Marta Espunyes, que és la seva secretària i a qui ja conec d'abans, serà la interlocutora per passar-me la informació que necessiti. M'ha agradat, en el moment del comiat, que em digués: «Vingui a consultar el que vulgui ja que aquest hospital és més seu que meu».

Però com que hem de començar des del principi, he d'anar enrere i situar-me als anys 60, quan vaig iniciar els meus estudis d'infermeria i en puc parlar amb molta certesa gràcies al diari que ja escrivia i que encara conservo. És un diari que parla de la meva formació professional, però també, de forma molt detallada, de la meva evolució com a jove que creix i té moltes inquietuds. Tanmateix, de tot això últim no en parlaré: només a vol d'ocell comentaré un amor que tenia i també faré esment d'altres persones que em van acompanyar aquells anys d'estudiant i que ara recordo amb tendresa i estimació.

1. LA MEVA FORMACIÓ SANITÀRIA

NO SÉ SI ME'N SORTIRÉ

8 d'octubre de 1966

Em dic Aurora. Tinc disset anys. Avui el meu pare em porta a Barcelona. També hi ve la meva mare.

Concretament, vaig a l'Hospital de la Creu Roja, al carrer Dos de Maig. Aquí, en règim d'internat, passaré tres anys per obtenir la formació i titulació d'infermera. Potser després podré arribar a llevadora que, en realitat, és el meu somni. De fet, el curs ja ha començat, però encara no les classes.

Les alumnes vivim en dos edificis adjunts a l'hospital, a banda i banda del jardí intern que hi ha. Tot el recinte hospitalari és molt gran, tot això ja m'ho varen ensenyar el mes passat quan vaig baixar per matricular-me i prendre'm les mesures dels uniformes. Les nostres habitacions són de tres. La meva companya es diu Nuri i a l'altre llit encara no hi ha ningú.

Déu-n'hi-do amb l'uniforme que he de portar: vestit amb ratlles blau cel i blanques, llarg, per sota dels genolls, i màniga llarga que sempre s'ha de portar arremangada fins al colze i lligada a les espatlteres. Per sobre, un davantal de color blanc, també llarg fins a sota dels genolls, coll blanc de plàstic i ben ajustat, mitges blanques i gruixudes —tant a l'estiu com a l'hivern—, i calçat també blanc amb una mica de taló. Rellogte amb minutera central, ni joies a les mans ni tampoc ungles pintades ni la cara maquillada. Al cap, una còfia que ha de tapar tots els cabells.

Ja m'han explicat el funcionament de treball: a les vuit del matí has de ser al servei que t'han adjudicat. Hi romans fins a la una del mig-

dia. Només en marxés quan tens hores de classe que són aquí mateix i, majoritàriament, al matí. A les tardes hi ha tres torns de treball: de 13 a 16 hores, de 16 a 19 hores i de 19 a 22 hores. Després ja comença el torn de nit fins a les set del matí —les de primer any encara no fem nits—. A les tardes, fora del torn de treball, podem sortir fins a les deu del vespre. Hi ha una monja, sor Isabel, que ho controla. Per poder dormir fora, i només puntualment, cal un permís especial.

A tots els serveis hi ha una monja de l'Orde de la Caritat: són els *caps supremes*. Tenen les claus dels armaris dels medicaments i de tot el material. En alguns serveis també hi ha una infermera titular, però majoritàriament només hi som les alumnes dels tres anys de formació i la monja que ho supervisa tot.

Les alumnes de primer any, com jo, portem brodada al davantal una ratlla de color blau. Això ens identifica davant dels metges i així ells saben quines tasques i responsabilitats ens poden demanar quan passen visita. Les de segon any porten dues ratlles vermelles i les de tercer, tres de verdes. A nosaltres, les de primer, ens manen les de tercer, i també les de segon ens ensenyen a fer coses. Com que no hi ha auxiliars d'infermeria, ens toquen les feines més ingrates, com és netejar els orinals dels pacients —amb un raspall i lleixiu, i sense guants!—. Aviat et fan passar els fàstics.

Aquesta nit han passat per la meva habitació totes les companyes de primer de la residència perquè em volien conèixer. Les de segon i tercer la tenen a l'altre costat del jardí. Ha estat una desfilada variada de camises de dormir i espelmes, perquè a partir de les deu del vespre ens treuen la llum.

9 d'octubre de 1966

M'ha costat molt posar-me l'uniforme, sort que m'han ajudat!

He anat al pavelló 3, que és el que m'han adjudicat, i hi he estat fins a la una del migdia, que és quan he anat a dinar. Els meus coberts —portats de casa— tenen gravat el número 40, igual que l'uniforme.

Al pavelló he vist una malalta invàlida. És una senyora vella, m'ha fet pànic, sobretot quan he hagut d'ajudar la Maria Jesús —l'altra alumna— a passar-la de la butaca al llit. Tota l'habitació feia pudor d'orina perquè s'ho fa tot al llit. També he vist com treien els punts

a un senyor operat. Sort que la de tercer any ha vist la meva sobtada pal·lidesa i m'ha fet sortir de l'habitació. Ho he passat molt malament; jo ja veia que em marejava, però no gosava dir res. No sé si ho resistiré, tot això. Ja conec tots els malalts del pavelló. La monja, que es diu sor Emília, és molt trempada.

Ja he après a fer gases. Es diu així, però en realitat es tracta de recuperar les ja utilitzades que retornen de la bugaderia, una vegada rentades a temperatura molt alta. Arriben molles dins d'un sac de plàstic. Estan totes barrejades: les petites, les mitjanes i les grans. Cal estirar-les bé i posar-les en piles segons la mida. A vegades cal treure algun vidre que ha quedat d'obrir alguna ampolla o també algun trosset de carn d'alguna intervenció quirúrgica. Quan les gases ja estan seques, s'han de doblegar de manera que totes les vores quedin cap a dins —no en pot sortir cap fil—. Després cal posar-les a les diferents bombones i portar-les a esterilitzar. Això ho fem normalment al final del matí i a primera hora de la tarda, que és quan hi ha més tranquil·litat.

També he après a passar paper esmeril a les agulles quan estan una mica despuntades i abans de posar-les a bullir amb les xeringues. El pitjor de tot és quan alguna xeringa cau i es trenca i cal anar a demanar-ne una altra a la monja. Et fa sentir malament, com si fossis una destradera. Això li ha passat avui a l'alumna de segon any i ha rebut una bona repulsa.

Els guants més trencats —els que es fan servir al quiròfan i a les plantes per fer algunes cures— serveixen per retallar-hi unes petites rodones que després es fan servir de pegat a altres guants que només tenen alguna petita punxada de bisturí. El procés és senzill: es renten els guants ja utilitzats. Quan estan secs, s'hi posa aire bufant per veure si hi ha alguna fuita i cal posar-hi un pegat. Després es posen pólvores de talc a dins de cadascun i també una gasa petita. Finalment, van a la bombona i després a esterilitzar.

M'ha trucat i ens hem vist aquesta tarda. És el noi amb qui surto des de fa un any. També és d'Encamp i estudia aquí. Ell ja coneix Barcelona. Jo encara no. Hem anat a donar una volta i li he explicat com ha anat el primer dia de feina.

També m'ha trucat la Sra. Àngels, de la Rellotgeria Bastida d'Andorra, on he treballat els dos últims estius. De fet, ells viuen aquí a

Barcelona i només hi pugen els estius i els dies de festes importants. La rellotgeria, la porta el germà del Sr. Bastida. Amb la Sra. Àngels hi tinc molt bona relació; al llarg dels dos estius m'ha tractat molt bé. De fet, ja havíem quedat que ens veuríem a Barcelona quan hi vingués. Demà aniré a casa seva, evidentment amb taxi perquè no sé fer-ho d'una altra manera.

10 d'octubre de 1966

Aquest matí a la feina ha anat bé. L'alumna de tercer any que es diu M. Dolors s'ha portat bé amb mi i també la M. Sol, que és de segon. Una pacient ha deixat una propina que la M. Dolors ha repartit entre totes.

Molt bé a casa de la Sra. Àngels! Hem xerrat molt i abans de marxar m'ha preparat un berenar-sopar imponent.

11 d'octubre de 1966

Aquest matí m'he tornat a marejar veient com treien una goma —drenatge— del cap d'un malalt, a l'habitació 5. Jo no sabia què li treien; aguantava la làmpada per fer més llum. He començat a suar i la mà em tremolava. La Maria Jesús m'ha substituït. A la sala de cures m'han posat una gasa amb alcohol al front i m'he anat asserenant.

Ja he passat sola les gràfiques del pols i la temperatura, però em costa prendre la pressió arterial. N'estic fent pràctiques amb les meves companyes.

12 d'octubre de 1966

Gran triomf! He posat la primera injecció intramuscular —m'havia entrenat amb una patata gran!—. Per fer-ho bé has de dividir la natja en quatre parts i clavar l'agulla en el quadrant superior extern. M'havien buscat una senyora amb unes bones natges i he clavat bé l'agulla, però crec que no li he posat tot el líquid: se me n'ha escapat una mica. He treballat al primer torn de tarda. Després, Ell m'ha vingut a recollir i hem anat al cinema.

19 d'octubre de 1966

Dilluns passat va venir a Barcelona el meu germà Josep. Ha passat

tres dies a casa d'en Carles, que és el seu millor amic; sempre l'he vist a casa. Estudia aquí, a Barcelona, on els pares tenen un pis. Hi passen llargues temporades fent-li companyia. Dimarts em van venir a buscar i tots tres vàrem anar a les atraccions de Montjuïc, on ens ho vàrem passar molt bé.

5 de novembre de 1966

Tot el dia al carrer, dia de la bandereta —Dia de la Creu Roja—, vestida amb l'uniforme i la gran capa blava amb la creu vermella. Totes les alumnes de primer any a postular, o sigui, a demanar diners pel carrer.

Ell és a Andorra i el trobo a faltar.

HE VIST EL PRIMER MORT

11 de novembre de 1966

Avui he vist el primer mort. Un home molt prim, amb els ulls enfonsats. Li havia quedat la boca oberta i li hem posat unes gases sota la barbata i per sobre una bena lligada al cap per tal que li quedés tancada. He ajudat a passar-lo del llit a la llitera i no m'ha afectat gaire. Després l'hem portat al dipòsit de cadàvers i jo, abans de marxar-ne, li he resat un parenostre.

Ja hem començat les classes d'anatomia. El Dr. Figueras explica molt bé.

17 de novembre de 1966

He treballat al segon torn de tarda. Ell m'ha vingut a recollir i hem anat a donar un volt. Està una mica decaigut. Repeteix curs i les classes se li fan pesades, sense interès. Molts dies no hi va. He intentat animar-lo.

18 de novembre de 1966

També he fet segones, que és el segon torn de treball de tarda. He parlat molt amb la senyora que va ingressar ahir; estava sola quan li he portat la medicació i m'ha explicat part de la seva vida. Té dos fills

bessons —noi i noia— de quinze anys. També m'ha dit que, després de casar-se, la seva vida amb el marit va ser molt dura. És curiós com els malalts et fan confidències sobre la seva vida privada i no sempre saps què contestar. Millor és escoltar amb atenció i parlar poc.

27 de novembre de 1966

El Sr. Felip, que és un senyor molt amable i que mai no es queixa, ha tingut tres hemorràgies —melenes—. El que treu fa molta pudor.

He anat a dinar a casa d'en Carles; ahir em va trucar la seva mare per convidar-me.

Ja fa un mes que la Nuri i jo tenim una altra companya a l'habitació. Es diu Mercè, però jo m'entenc més i surto més sovint amb la Nuri.

30 de novembre de 1966

M'han posat a la planta de cardiologia, que consta de dos pavellons. És un món a part de la resta de l'hospital. D'entrada, no m'agrada gaire i la monja és molt estricta i antipàtica. Sembla una dona amargada. M'han dit que s'ha mort el Sr. Felip. Ho sento de veritat, era molt *carinyós* amb totes nosaltres.

3 de desembre de 1966

Aquest matí he vist com introduïen un catèter per l'artèria del braç d'un pacient i per raigs X controlaven com l'hi feien arribar fins a l'artèria pulmonar. M'ha agradat força. També he punxat una nena de cinc anys: pobreta, l'han d'operar i m'ha fet molta pena.

Demà, diumenge, aniré a dinar a casa d'en Carles. La seva mare cuina molt bé.

20 de desembre de 1966

Després de la feina, amb la Conxita he anat a l'aula on fem les classes i, amb els ossos que hi ha a la vitrina, hem repassat a fons per a l'examen.

21 de desembre de 1966

He vist com treien líquid de la panxa d'una senyora. Amb un bisturí

li han fet un tall petit i li han connectat un tub de goma que acabava dins d'un cubell. A mi m'ha tocat buidar el cubell. El líquid era espès i blanquinós. Pobra dona! De segur, però, que haurà quedat ben descansada.

El cardiòleg, Dr. Castro —cap de servei—, ens ha regalat a tot el personal una participació de vint-i-cinc pessetes de la Loteria Nacional de Nadal. Trobo que ha estat un bon detall per part seva.

Barcelona està esplèndida amb tota l'ornamentació de Nadal.

Ja he acabat de llegir el llibre de Tagore. Els versos són preciosos.

23 de desembre de 1966

Per les festes de Nadal ens han donat una setmana de festa. A mi m'ha tocat per Cap d'Any, així que avui estic una mica tocada i trista per haver de passar aquí, sobretot, la nit del 24.

Fa un mes que no ens veiem. Ens vàrem enfadar i vàrem decidir donar-nos un temps. Tant de bo el vegi a Andorra.

26 de desembre de 1966

El dia 24 vaig fer el segon torn de tarda. Estava trista i recordava els de casa. Tenia ganes de plorar. Finalment, amb dues alumnes més, vam decidir anar al pavelló 5 a felicitar els malalts —és un pavelló només d'homes—. Tots estaven reunits a la sala d'estar, uns en cadira de rodes, uns altres al llit i uns quants drets. Hi havia torrons i cava que havien deixat els familiars dels malalts. Ens vam animar i tots junts, estudiants i malats, vam cantar nades i fins i tot nosaltres vàrem ballar amb algun d'ells.

Un malalt em va dir que era el segon Nadal que passava a l'hospital. Ara havia tingut un accident de treball i s'havia trencat una cama i quatre costelles. La seva família viu a Sevilla. Em va ensenyar fotos. Jo vaig fer el possible per animar-lo i crec que ho vaig aconseguir. És un noi jove d'uns vint-i-cinc anys. També vaig anar a cardiologia a felicitar els meus malalts. Tots van estar molt contents.

Ahir, dia de Nadal, vàrem tenir un bon dinar: amanida amb embotits, canelons i pollastre. De postres, torrons, polvorons i pastissets. Vàrem brindar amb el cava que ens havia regalat el Dr. Bach.

28 de desembre de 1966

Estic molt contenta. He rebut una felicitació de Nadal d'Ell. Avui mateix li faré la meva.

LA PERFECCIÓ D'UN FETUS

8 de gener de 1967

Jo sola he aspirat el pacient de la traqueotomia. Tenia molta por de no fer-ho bé, però he vist que no era tan difícil, tot i que fa força angúnia. Han sortit les notes de servei i la bruixa de sor Pilar m'ha posat un 4,5. No hi ha dret! He plorat de ràbia! Tothom m'ha dit que la seva norma és de suspendre d'entrada i després, a poc a poc, et va apujant la nota.

He trucat a la Sra. Àngels i demà aniré a veure-la.

10 de gener de 1967

Soc al pavelló número 1. He fet el segon torn de tarda i no he parat ni un moment. He preparat, sola, un sèrum i també l'he canviat sola. He passat tots els termòmetres i les gràfiques. No hi ha hagut cap entrebanc.

Amb Ell vàrem fer les paus a Andorra i ahir ens vàrem veure.

Fa molt mal temps, plou intensament des de fa dos dies.

Estic llegint *La Cartuja de Parma*.

27 de gener de 1967

Cas insòlit al pavelló 2. Una pacient ingressada per trastorns i marejos, i que havia de ser tractada per l'equip psiquiàtric, aquesta matinal ha tingut un avortament espontani: estava embarassada de tres mesos i no ho sabia! Totes les molèsties li venien de l'embaràs. No m'estranya que hagi avortat, amb tots els medicaments que prenia. He pogut veure el fetus perquè sor Emília l'ha posat dins d'un pot amb formol i ens l'ha ensenyat. Mai no hauria cregut que un fetus de tres mesos fos tan perfecte. És una meravella: ja estava tot format. De totes maneres, quina dona més descuidada —o una altra cosa— per no haver dit que feia tres mesos que no tenia la regla.

1 de març de 1967

Aquest matí sor Isabel m'ha fet anar al quiròfan d'intervencions d'ulls perquè hi havia molta feina i hi faltava una infermera. He vist dues intervencions: una de cataractes, que m'ha agradat, i l'altra, molt llarga —no recordo com es diu—, m'ha fet posar la pell de gallina. Feia molta angúnia veure com al pacient li remenaven el costat de l'ull.

15 de març de 1967

M'ha trucat la Sra. Àngels una mica enfadada. Fa molt temps que no he anat a veure-la. M'ha dit que marxaven a passar uns dies a Sevilla i que em volia veure a la tornada. Li he promès que hi aniria.

28 de març de 1967

He suspès l'examen del Dr. Zamora. Hauré d'estudiar més. A la residència, quan de nit volem mirar la televisió, la passem de la saleta d'estar a l'habitació de planxar perquè és l'únic lloc on hi ha corrent a aquella hora. Llàstima que l'habitació és molt petita i estem amuntegades. Hem de fer-ho amb molt silenci per no despertar sor Matilde, que dorm també aquí, amb nosaltres.

30 de març de 1967

He treballat al primer torn. A les cinc, Ell m'ha recollit i hem estat passejant. Està molt guapo. Moreno. Ha estat uns dies a Andorra i ha anat al Pas a esquiar.

31 de març de 1967

Han sortit les noves llistes. Els matins seré a consultes d'ulls i a les tardes al servei de pediatria.

3 d'abril de 1967

A pediatria tinc cinc nens. Ja he preparat farinetes i biberons. He hagut de punxar una nena de dos mesos. Les he passat negres, però me n'he sortit força bé. Més ben dit: molt bé! No és el mateix punxar un nadó que punxar un adult. Ara ja ho domino, això de punxar.

17 d'abril de 1967

He tingut una gran sorpresa. M'ha vingut a veure la meua mare. Ha baixat amb la seva amiga Victòria i el seu marit, el Basauri, que a més del seu treball a Fhasa fa de taxista. Quina alegria! M'ha portat de tot. Llàstima que la visita ha estat molt curta i a les cinc de la tarda ja han marxat una altra vegada cap a Andorra.

23 d'abril de 1967

He tingut un somni fet realitat: he pujat a casa. Dient una mentida m'han tret el torn de dissabte. He pujat amb els Bastida. Divendres em vaig quedar a dormir a casa seva perquè marxàvem molt aviat l'endemà. Divendres vaig ajudar el Dani, el fill gran, a fer els deures fins a les tantes. El viatge d'anada, el vaig fer amb el Xavi a la falda, el fill petit que és una monada de criatura. A més, amb el Dani i el Joan, tots quatre a la part del darrere del cotxe. Una estada curta, però intensa i molt aprofitada. La tornada avui diumenge amb el Basauri.

13 de maig de 1967

Avui he instrumentat tres intervencions d'estrabisme amb el Dr. Noguer. La primera intervenció ho he fet bastant malament i ell ha començat a cridar, com fa sempre, i a mi m'ha faltat poc per plorar. Ja m'havien avisat que era un metge molt exigent i amb poca paciència amb les alumnes, però no m'esperava que fos tan *borde*. Les altres dues intervencions han anat bé, però a mi ja m'havia amargat el dia.

He anat a dinar a casa dels Bastida.

El jardí de l'hospital està preciós, hi ha una varietat de flors espectaculars: roses, geranis, clavells... M'agrada contemplar-lo.

31 de maig de 1967

Han sortit les llistes i m'han posat al pavelló 9.

13 de juny de 1967

Avui hem tingut l'examen oral. El tribunal estava format pel Dr. Garcia Tornell, el Dr. Gausa i un de la Facultat de Medicina. M'han preguntat sobre musculatura, aparell digestiu i classificació dels aliments. Ho he fet bastant bé i n'espero una bona nota. Aquesta últi-

ma setmana he estudiat molt, dormint poc i aguantant amb Nescafé. Dijous tinc l'examen escrit. El dinar dels dimecres és immenjable, carn estofada. Nosaltres en diem «*carne al trote*» perquè no es pot mastegar de dura que és.

16 de juny de 1967

Visca! Ja hem acabat el curs. Ahir vam tenir l'examen escrit. Ens van demanar sobre l'aparell circulatori i sobre la manera de preparar el llit del malalt segons el seu estat. Em va anar bé. Ja han sortit les notes d'algunes assignatures, per ara tot aprovat. A veure la resta. He anat molts dies a la platja de Premià de Mar amb les companyes fent autoestop.

22 de juny de 1967

Ahir va començar l'estiu. També era l'aniversari de l'Aurora, una amiga, també estudiant de primer. La Nuri i jo li hem regalat un Sant Crist de fusta amb la imatge de ferro. L'Aurora és molt religiosa, jo també.

2 de juliol de 1967

Estic sola al pavelló com a alumna de primer. Les altres dues han anat a dinar. He d'esperar fins a les dues. No hi ha cap habitació d'alta per netejar. Quan hi ha altes, menys passar la baieta per terra, la resta ho fem tot nosaltres, les alumnes.

Del 15 de juliol al 15 d'agost de 1967

Un mes de vacances a casa que m'ha passat volant i no he escrit res de res.

26 de setembre de 1967

Ja s'ha casat en Josep, el meu germà. Vaig arribar a casa el divendres 22 a migdia. Es casava l'endemà dissabte. El diumenge al matí una altra vegada cap a Barcelona. La festa va anar molt bé, però una vegada de retorn em vaig veure sola a Creu Roja, recordant com m'ho havia passat de bé, i em va venir una enyorança i una tristesa i vaig plorar com una beneïta. A les vuit vaig anar a missa a l'Hospital de

Sant Pau que queda molt a prop. El dilluns també ho vaig passar malament: vaig fer segones, o sigui, el segon torn de tarda.

DUES RATLLES AL DAVANTAL

2 d'octubre de 1967

Ahir diumenge vaig treballar de tarda. Ja vaig fer el torn sola. Tot tranquil. Oblidava dir que ja soc alumna de segon, ja porto dues ratlles vermelles al davantal i ja ensenyo a les alumnes de primer. Ja no rento els orinals.

9 d'octubre de 1967

La Nuri i jo hem anat a comprar una taula per a l'habitació, per poder escriure millor. Hem anat als encants de la plaça de les Glòries. És una taula vella de fusta i ens ha costat setanta-cinc pessetes. Pensàvem que seria més cara. Després hem comprat paper de plàstic i l'hem folrat i ha quedat que fa goig. Estic llegint *La noia del club Saxo Bar*.

10 d'octubre de 1967

Al laboratori ja em deixen punxar a la vena. També faig les proves de coagulació, sediments d'orina i tenyeixo les fórmules. Són petites coses, però ja m'hi conformo. En aquest servei hi ha molt bon ambient. La cap és una dona i ens tracta com si fos la nostra mare.

13 d'octubre de 1967

Aquest matí hem tingut missa de principi de curs. Ha estat a les set. No l'ha dit el nostre mossèn, sinó un de fora. Nosaltres, ahir, vàrem assajar unes cançons i avui les hem cantades.

16 d'octubre de 1967

Ahir vaig anar amb Ell al Jamboree, a la plaça Reial. És una sala de festes on s'escolta jazz i també es pot ballar. Ho vàrem passar molt bé.

1 de novembre de 1967

Avui he començat la vetlla. Vol dir treballar sola de nit, de les deu del

vespre fins a les set del matí següent. La vetlla és d'un mes seguit, en acabar et donen dos dies de festa per recuperar el ritme de dia. Et donen una bossa amb un bon entrepà, fruita i algun lacti per passar la nit. Al matí, després d'esmorzar, has d'anar a dormir fins a les quatre de la tarda, quan sor Isabel ve a despertar-nos per anar a dinar. Així, ella controla que les alumnes dormim les hores necessàries per estar fresques per treballar la nit següent.

Ara són les 5.30 h, la nit ha estat força tranquil·la. Només m'ha atabalat l'Herminia, la infermera titular, responsable general de nit, que ha passat unes quantes vegades. És molt *quisquillosa* i com que s'avorreix ens dona la tabarra a nosaltres. A les dues del matí he demanat Nescafé a la Lurdes, que també vetlla a la planta de dalt, i ara no tinc gens de son. Estic més desperta que unes pasqües.

5 de novembre de 1967

Són les 3.15 h. Ho tinc tot controlat, hi ha calma però hi ha hagut una greu urgència a quiròfan amb diversos ferits i molt enrenou.

12 de gener de 1968

He passat molts dies sense escriure. En part per mandra i també perquè amb Ell ho hem deixat. Això va ser a finals de la meua vetlla, i com que jo no ho tenia clar preferia no escriure res. Em va fer una felicitació per Nadal amb una poesia molt maca feta per ell, però com que ho havíem deixat no li vaig contestar. De totes maneres, he de dir que el trobo a faltar i quan sona el telèfon de la residència sempre espero que sigui Ell, però no és així. Estic llegint *Gora*, de Tagore, i m'agrada.

13 de gener de 1968

La intervenció «profunda», de cor, va bastant bé. És un noi de vint-i-cinc anys, casat i amb dos fills. La Pepita ja està millor, però el tercer dia de la intervenció va fer una aturada cardíaca. Té una nafra fenomenal que li arriba fins a l'os. Esperem que tot vagi bé.

15 de gener de 1968

Ahir, amb la colla de sempre, vam anar a l'Ovella Negra, una ta-

verna rústica. Era la primera vegada que hi anava. D'altres ja la coneixien. Els nois van demanar sangria, les noies taronjada. La Pili va portar mantega que venia de casa seva, a Sòria, i vàrem demanar pa que vàrem torrar a la llar. Aquell pa amb mantega estava boníssim, i més quan es té bona gana com és el meu cas. Ho vàrem passar molt bé, vàrem tornar caminant a Creu Roja. La porta per entrar a la residència es tanca a les deu del vespre i hi vàrem arribar justet, justet.

18 de gener de 1968

Avui he fet primeres, el primer torn de treball de tarda a cardiologia. Han fet una hipotèrmia i una de les vegades que han demanat sang he anat a buscar-la al laboratori. Abans havia dit a la Marisa que m'agradaria entrar a quiròfan i veure la intervenció. M'ha dit que sí i m'he hagut de posar la roba estèril, fins i tot aquelles botes especials. Ho he vist molt bé. El Dr. Salinas m'ha fet passar a un lloc des d'on ho he vist perfectament. De veritat que és fenomenal, sembla que aquestes coses no poden ser. Gairebé no creia que les mans del Dr. Castro estiguessin pel mig d'aquell cor que jo veia. El noi operat de la setmana passada està molt bé.

Crec que he dit massa aviat que tot s'havia acabat amb Ell. M'ha enviat una carta. Em vol veure. Li he respost. No hem concretat res.

19 de gener de 1968

Aquest migdia han hagut de tornar a portar a quiròfan el nen de la profunda, de cor, perquè se li formaven uns qualls de sang i l'aspirador que porta connectat no anava bé. Més tard he sabut que ha estat al quiròfan fins a les set del vespre. Ara llegiré *Gora*. Ja l'estic acabant i cada vegada m'agrada més.

24 de gener de 1968

Soc al llit. Tinc otitis i una mica de grip. He hagut de prendre Darvon perquè les aspirines no em feien res. Estic llegint *Un solo amor*, de Pearl Buck. No està malament, és romàntic.

26 de gener de 1968

Demà vindrà el president de la Creu Roja de Madrid. A les 10.30 hem d'anar a rebre'l al saló d'actes. També hi aniran els metges.

27 de gener de 1968

Avui he fet últimes, és a dir, de les set a les deu del vespre. Abans he estudiat una estona la farmacologia perquè dilluns tindrè l'examen.

Tenim el pavelló bastant malament, els últims operats estan fent febre i tots porten sèrum. La Sra. Pepita cada dia està pitjor, està ben encarcerada i la nafra no es cura, sinó que cada dia és més grossa. El pobre del seu marit està desesperat. Fa pocs anys que estan casats i tenen una nena petita.

He començat a llegir *Dios hablará esta noche*, de Jean Marie de Buck.

29 de gener de 1968

Ja he fet l'examen, m'ha anat força bé.

Avui han operat la pacient del 12, ha anat bé; tenia una estenosi.

A otorrino he acabat ben cansada, he hagut de fer moltes proves de coagulació i quan ja he acabat la paciència amb un nen malcriat li he donat dues bufetades fluixetes, però de gust. A l'instant s'ha comportat. Si mai en tinc, de fills, procuraré educar-los com m'han educat a mi.

He telefonat a la Sra. Àngels, m'ha preguntat quan hi aniria a dinar. Miraré d'anar-hi algun d'aquests dies.

31 de gener de 1968

Avui hem tingut una bona discussió sobre Déu la Nuri, la Maria Jesús, la Pili i jo. Com que al final no n'hem tret l'aigua clara, perquè totes opinàvem diferent, hem quedat que demà en parlariem amb el mossèn. Acabo perquè ja és la una de la nit i demà m'he d'aixecar aviat.

1 de febrer de 1968

He començat a impartir classes o, més ben dit, a fer companyia i llegir alguna cosa a una pacient ingressada a l'Hospital Sant Josep, si-

tuat en una travessia del passeig Marítim. Ho fem unes quantes amigues. Ens ho ha demanat la Montse. El primer dia em va acompanyar en Xavi, un noi de la colla, perquè no em feia gaire gràcia anar per aquells barris a les set del vespre. Aquesta senyora es diu Pepita i fa vint-i-cinc anys que és a l'hospital. Va tenir una meningitis i té mig cos paralitzat, és sempre al llit.

10 de febrer de 1968

Avui hem tingut classe amb l'uròleg Dr. Gausa a la seva consulta, perquè ens volia ensenyar l'instrumental i el material. Ha estat molt divertit sobretot explicant el funcionament de les sondes. De cop ha entrat el Dr. Riu. En veure'ns a totes —no s'ho esperava— s'ha posat vermell com un pebrot. I nosaltres rèiem com beneïtes. El Dr. Gausa ha dit:

—Pobre, deixeu-lo fer que és jove com vosaltres.

Entre nosaltres, algú ha dit:

—El podríem rifar, a veure a qui li toca.

A la residència ens han posat una assecadora per a la roba. No en teníem i ens anirà molt bé perquè de la nostra roba personal, ens n'hem d'ocupar nosaltres mateixes. A la bugaderia de l'hospital només ens renten la roba de llit i l'uniforme.

No he sabut res més d'Ell. El trobo a faltar.

11 de febrer de 1968

Avui ha estat espantós el que ha passat. La Conxi m'havia demanat que sortís amb ella i un noi que feia uns dies que havia conegut. Ella no n'estava convençuda i volia la meva impressió perquè deia que jo tenia més experiència en aquest tema. Aquest noi portaria també un amic per a mi. Quan hem arribat on havíem quedat, el noi ja hi era. La meva impressió és que l'he vist bastant gran, no gaire alt. Mentre esperàvem l'arribada de l'amic, ell ha dit: «*Es un chico un poco mayor*». I jo he pensat: «Mare meva, semblarem pare i filla». També ha dit: «*Está un poco gordito*». A mi m'ha caigut l'ànima als peus.

L'amic no venia i jo ja volia que no es presentés. Ell només deia: «*Le diré de todo, no hay derecho*». Finalment, tots tres hem decidit marxar. Ell volia anar al cine, però nosaltres hem dit que preferíem

passejar. Hem pres alguna cosa en un bar, hem donat una volta per la plaça Ibiza. En una barraca de fira ha tirat a dues petites nines —per cert, molt lletges— per a nosaltres. També hem pres una pasta en una pastisseria, volia quedar bé amb nosaltres. Més tard ha insistit a tornar a prendre alguna cosa, però nosaltres ja volíem tornar. Ja no sabíem de què més parlar, amb ell. Hem agafat el tramvia perquè ja n'estàvem fins al *gorro* de caminar, i cap a Creu Roja. Allí jo m'he separat una mica d'ells quan ens acomiadàvem i després la Conxi m'ha explicat que li havia dit que no volia sortir més. Ell ja s'ho malpensava. A mi m'ha dit: «*Encantado de haberte conocido*». Resulta que té vint-i-set anys, massa gran per a nosaltres. La Conxi m'ha confessat que ha patit per explicar-li que era millor acabar ara, abans de començar res.

13 de febrer de 1968

Fenomenal, per celebrar que hem arribat a meitat de carrera —l'equador— ens deixen fer sopar i ball de nit. Sembla que els padrins seran l'alcalde Porcioles i la filla del president de la Creu Roja. La comtessa, benefactora de la Creu Roja, ha dit que ella ja parlaria amb el Sr. Porcioles.

Aquest matí he tret taps de cera de les orelles d'un senyor i m'ha donat 50 pessetes:

—Perquè vagi al cine.

I això és el que he fet. He vist *West Side Story*.

Havien d'operar la Josefina, però resulta que quan ja l'havien obert han vist que tenia una obstrucció a l'aorta i han hagut de tornar a tancar sense fer-li res.

Estic llegint *Climas*, d'André Maurois.

15 de febrer de 1968

Ahir vaig fer segones. Després amb la Maria Jesús i la Montse vàrem anar a demanar preus al Saló Rosa. Segurament hi farem la nostra festa del pas de l'equador.

Ahir, a les dotze del migdia, va morir la Josefina. Pobra, em sap molt de greu, m'ho va dir la Teresa Cubells quan ens vàrem trobar al menjador.

Ell no diu res de res, i jo tampoc vull passar davant.

16 de febrer de 1968

He fet segones. La pacient del 2 que demà se'n d'alta ens ha convidat a cava i galetes de les bones.

20 de febrer de 1968

Diumenge vàrem anar a una festa a Pedralbes. La feien els estudiants de peritatge mercantil, que és el que estudia l'amiga d'en Guillem de la colla. L'entrada no gaire cara, 50 pessetes les noies i 75 els nois. Les parelles 120. La Pili em va fer un préstec perquè no tinc ni cinc. Ho vàrem passar bé, però a mi em faltava quelcom més, més ben dit em faltava Ell.

Aquesta nit hem assajat les cançons que cantarem al pas de l'equador, que serà el dia 2 del mes entrant.

27 de febrer de 1968

Ahir em van avisar que a la porteria hi havia un capellà que demanava per mi. Resulta que era mossèn Armengol, el mossèn d'Encamp, que havia vingut amb el seu nebot per fer-lo visitar pels otorrinos. Havia tingut feia anys un accident, amb fractura de base del crani i amb hemorràgia per l'orella, i havia perdut l'audició. Tots els especialistes que l'havien visitat no li donaven cap esperança i ara venia a Creu Roja perquè li havien dit que el millor especialista de Barcelona era el Dr. Prades i el seu equip.

Té hora per a demà a la consulta d'otorrino. El mossèn volia que anés a sopar amb ells, però no vaig voler. Hi va insistir tant que li vaig dir que ja hi dinaria avui, amb ells.

El Dr. Prades li ha dit que és difícil que recuperi l'audició, però li ha posat un tractament i ha de tornar d'aquí a un mes. Hem dinat molt bé en un restaurant del qual no recordo el nom. De primer, tots tres sopa bullabessa, boníssima, i després cadascú el que ha volgut. Jo vedella amb xampinyons i gelat de postres. Encara, abans que se n'ansessin, el mossèn m'ha fet passar una mala estona perquè m'ha donat cent pessetes que jo no volia de cap manera. Però ell hi ha insistit tot dient que els havia ajudat en la visita del Dr. Prades. Era veritat: primer l'havia vistat el Dr. Colls i jo, que hi era, he dit que l'acompanyant era el capellà del meu poble. Llavors ell ha dit:

—Doncs que el visiti també el Dr. Prades.

El mossèn ha insistit:

—Va, dona, agafa els diners i compra't un llibre.

No sap pas com m'aniran de bé!

TRES RATLLES AL DAVANTAL

19 de juliol de 1968

Ahir van sortir les notes. Tot bé. Són estupendes. A més, he quedat qualificada setena del curs. Quan ho vaig veure no m'ho podia creure.

Serveis	8,23	Religió	9
Moral	7	Examen oral	6,3
Examen escrit	8,5	Classe	7,23
Nota mitjana	7,71	Nota final	7,15

Aquesta tarda he portat les notes a la universitat: a veure si em donaran la beca, seria perfecte.

La Nuri ha suspès l'examen oral i també l'Encarna. Hauran d'examinar-se al setembre.

Demà escriuré a casa vist ja que encara no els he dit res. Ja soc de tercer curs i porto tres ratlles al davantal. Estic contenta, s'acosta el viatge a Sòria, a casa de la Pili. Ah! A les de tercer any ens han passat a la residència de l'altre costat del jardí. És més maca i espaiosa, i de nit ja no ens treuen la llum. I no hi dorm cap monja, amb nosaltres.

Ja soc tieta, és una nena! Ha nascut la filla del meu germà Josep i la Maria Cinta. M'han dit que el part ha anat bé, estic contenta.

23 de juliol de 1968

El Juli, el fill petit del bar on anem sovint, ens ha convidat per anar, demà, a la revetlla de Sant Jaume. Ha dit que portarà dos amics, nosaltres serem la Maria Jesús, la Nuri i jo. Hem quedat a les onze al bar. Totes tres estem ben contentes d'anar-hi, tot i que a mi m'agradaria més que vingués el Ricard, el germà gran. El trobo molt guapo, m'agrada més. De totes maneres, no sé com ho passaré, si bé o malament. No sé res d'Ell.

Sòria, 3 d'agost de 1968

Dijous a la nit vàrem arribar. Viatge tranquil, però llarg, amb moltes parades i retards: estan arreglant les vies dels trens. Jo dormo amb la Pili, i a l'altre llit de l'habitació dormen les altres dues germanes de la Pili. Ahir vàrem visitar la ciutat, la catedral, els claustres, els principals carrers... També vàrem anar a l'ermita de San Saturio en plena roca: és molt bonica. Des d'aquí, el riu Duero es veu de meravella, molt ample i molt senyor, va tranquil i silenciós. És espectacular. I el paisatge, esplèndid. Avui hem anat a la tasca del Mandarria a menjar xoriço picant amb pa amb oli. El porró de vi no parava a la taula. No havia rigut mai tant. La Nuri també és aquí, a casa de la Maria Jesús, que també és de Sòria.

Sòria, 4 d'agost de 1968

Amb tota la família de la Pili anirem a la Laguna Negra, als pics d'Urbión, on neix el Duero. Es veu que cada any hi fan una competició i que és molt típic d'anar-hi a dinar, com farem nosaltres. El pare de la Pili ha anat a buscar els tiquets per a l'autobús. He comprat mantega dolça típica d'aquí i me l'emportaré a Andorra. Va dins d'una llauna i aguantarà.

Ara escriuré a casa per dir-los quan pujo.

Vetlla del 3 al 4 d'octubre de 1968

Estic llegint *El retorno de los brujos*, de Louis Pauwels i Jacques Bergier. Recopilo i escric uns paràgrafs que m'han agradat. El llibre me l'ha deixat Ell, tornem a sortir junts. Ara és a Encamp. També li he escrit perquè abans que marxés vaig dir-li que ho faria cada dia, i ell també va dir que faria el mateix.

6 del matí del 10 d'octubre de 1968

He tingut bona nit, ja era hora; ahir i abans-d'ahir va ser terrible de feina. He anat un moment, de matinada, al pavelló 1 i per la finestra he vist començar el dia. L'horitzó era tot vermell, era molt bonic.

3 d'abril de 1969, Dijous Sant

Són les cinc de la tarda. Estic fent últimes amb la Lluïsa de primer. Ens han donat dos dies de festa. Jo tinc diumenge i dilluns i aniré a

casa. La Reme vindrà amb mi i el seu xicot, el Xavier, anirà a casa d'Ell, així que, a estones, ens veurem tots quatre a Encamp.

5 de maig de 1969

Fantàstic! Finalment he pogut veure néixer un nadó. Aquí a la Creu Roja no hi ha parts i ja feia bastant de temps que havia demanat al Dr. Rovira, ginecòleg, si quan ell tingués guàrdia a l'Hospital de la Vall d'Hebron jo hi podia anar. Avui era la tercera vegada que hi anava. Les altres dues vegades, sense èxit. Hi he anat amb la Reme i finalment n'hem vist néixer dos. El primer part no m'ha agradat gaire perquè ha estat amb anestèsia general (pentotal). La mare no pateix, però com que està adormida no s'adona de res. A més, li han fet una episiotomia que m'ha esgarriat. Pensava que el tall no el feien tan gran i déu-n'hi-do. De totes maneres, he estat contenta i penso que un dia, si Déu vol, també seré mare. Al segon part ha estat meravellós veure la sortida de la criatura i sobretot la satisfacció de la mare, que només tenia anestesiats el perineu, quan li han posat el fill al costat, dins el llit. He gaudit molt i més quan la llevadora m'ha dit que podia vestir el nadó, que era una nena. No sabia com agafar-la de tan emocionada que estava. Quin moment més màgic!

Ens han donat les notes, les he tingut bones. He quedat tercera del curs, que no està gens malament.

21 de maig de 1969

Estic llegint *Plenitud en la vida cotidiana*, de Blay Fontcuberta, psicòleg. M'agraden molt aquestes frases seves: «*Toda vida, vivida conscientemente, se convierte en sabiduría*» i «*Lo único válido para nosotros será nuestra propia realización personal*».

15 de juny de 1969

Inici del viatge de fi de carrera a Itàlia amb autocar. Deu dies meravellosos. Roma, Florència i Venècia són les ciutats que m'han agradat més de totes les que hem visitat.

Nit del 20 de juliol de 1969

Pel televisor que tenim a la saleta de la residència estem veient l'arri-

bada dels tres astronautes americans a la Lluna. Sembla que no pugui ser veritat un fet com aquest. És molt tard, les quatre de la matinada, o sigui que ja és el 21 i ara estem veient com el comandant de la nau camina per la superfície lunar, és espectacular! No trigaré gaire a anar-me'n a dormir. Demà ja ho miraré amb més detall.

27 de juliol de 1969

Ja soc infermera. Han passat gairebé tres anys. Ha estat llarg i curt al mateix temps. Crec que tinc una bona formació, tant teòrica com pràctica. Sobretot pràctica, i, de vivències, no me m'han faltat. De bones i també de dolentes, però crec que totes m'han ajudat en la meva formació.

Ara, a l'agost, cap a casa i a preparar l'anada a Madrid. Finalment és on hem decidit anar, les que volem ser llevadores. Ho hem decidit seguint els consells que ens han donat, perquè sembla que Madrid i Valdecillas, a Cantàbria, són els millors llocs d'Espanya per a aquesta formació; millor que a Barcelona. Som la Teresa, l'Aurora, la Lupe, una madrilenya que ha cursat infermeria amb nosaltres, la Mercè, la M. Sol (que va acabar la carrera l'any passat) i jo.

25 d'agost de 1969

Ja tinc una altra neboda, filla de la Trini. Estic contenta perquè m'han dit que seré la seva padrina de bateig.

LA MATERNITAT DE SANTA CRISTINA

Madrid, 29 de setembre de 1969

El dia 27, a les nou del matí, la Teresa, l'Aurora i jo agafàvem el tren amb destinació a Madrid. Ell i l'Encarna van venir a l'estació a acomiadar-nos. Jo estava contenta i trista al mateix temps, i la cara d'Ell també mostrava el mateix. A Madrid, a l'estació, ja ens esperava el pare de la Lupe, que ens va portar a casa seva on vàrem sopar totes i després vàrem sortir a donar un volt per Madrid. Ens hi va portar el César, el xicot de la Lupe. Al vespre, els pares de la Lupe van anar

a dormir a casa d'uns veïns i així totes nosaltres ens vàrem poder quedar al seu pis. Tot un detall per part seva.

El diumenge vàrem anar a la Maternitat de Santa Cristina, que també és l'Escola Oficial de Llevadores, el nostre lloc de treball i formació. La primera impressió va ser bona, però quan ens van dir que després de dinar ja podríem treballar ens va caure l'ànima als peus. Tot i que no era veritat, vàrem dir que acabàvem d'arribar de viatjar tota la nit. Llavors la monja va dir que anéssim a descansar i que ja començaríem dilluns. Ens va acompanyar a la residència que és dins el mateix edifici.

Les habitacions són per a dues: la Lupe amb l'Aurora, la Mercè amb la Mari Sol —que encara no ha començat—. La Teresa i jo estàvem separades, però finalment vàrem aconseguir que ens posessin juntes. Vàrem desfer les maletes. Totes estàvem una mica tocades i vàrem decidir no pensar-hi gaire i anar al cinema. Vàrem veure *Adi-vina quien viene esta noche*.

Després, amb metro, vàrem anar a la plaça del Sol, que ens va decebre. M'esperava una altra cosa. D'aquí a correus a enviar un telegrama d'arribada a casa i també un a Ell.

He començat a treballar i he tingut molta sort perquè m'han posat a la sala de parts. No m'esperava que fos així d'entrada. Som alumnes, és clar, però ja som infermeres. Les llevadores titulars són les anomenades *matronas*, una mica pujades de fums, amb poques explicacions i molt manaires. Tot i ser el primer dia, *m'han fet rentar* per fer un part. Estava tremolant, no en tenia ni idea, no ho havia fet mai. Finalment, m'ha salvat que la criatura tardava a sortir i com que era la meva hora d'anar a dinar, m'han substituït i no he acabat el part.

1 d'octubre de 1969

Ahir vaig fer dos parts. Al primer vaig passar força por perquè el nen va tardar molt a coronar i va néixer mig asfixiat. Va costar bastant reanimar-lo. El cordó, l'hi va lligar la matrona, jo no. El segon ja vaig fer-lo jo, completament, fins i tot treure la placenta, i avui també n'he fet dos. L'últim sense cap supervisió de la matrona, que havia anat a passar visita amb un dels metges.

Les alumnes hem de fer els tactes rectals per mirar la dilatació. És així perquè sinó les pobres dones acabarien amb la vagina feta pols, i potser també ho hem de fer així per evitar infeccions. Ho fem amb un *dedil*, que és com un guant, però que només cobreix el dit índex. Aquests *dedils* es recuperen i es renten amb aigua i sabó. Això ens toca fer-ho a nosaltres, les alumnes.

La sala de parts és molt gran, està preparada per assistir-ne quatre al mateix temps. Davant mateix de la sala hi ha dues habitacions amb tres llits en cadascuna per a la fase de dilatació. Alguna vegada estan plenes i alguna dona dilata asseguda en una cadira al passadís. Per altra banda, hi ha un pavelló privat i de luxe per a les dones aristòcrates, amb sala de parts també privada. Tot aquest sector està molt cuidat i les habitacions tenen una saleta per rebre les visites: res a veure amb la part pública.

11 d'octubre de 1969

La feina ja m'agrada, però trobo a faltar allò que sentia quan cuidava els malalts. Això és diferent. Ara estic treballant de nit i després em passo gairebé tot el dia dormint, perquè hi ha molta feina i caic rendida. A les dues ens desperten per anar a dinar i després alguns dies me'n torno al llit fins a les cinc o les sis de la tarda, que surto a donar una volta per airejar-me abans de tornar-hi. Surto molt amb la Mari Carmen, que treballa amb mi. És de Pamplona i és molt maca com a persona.

A la feina les matrones són igual de cridaires. Nosaltres diem que són unes amargades: es passen el dia ficades aquí i tenen mala lluna. Avui ha sigut l'entrada del curs. A les onze hem tingut reunió a la classe. El director ens ha fet un discurs; també hi havia algun metge. Després hi ha hagut missa. En total som trenta-una alumnes, dues són de color i també hi ha una monja.

Estic esperant que Ell em truqui perquè ha d'anar a Salamanca, a la universitat, per informar-se, i passarà a veure'm. Estic contenta que vingui.

Foto: Aurora Casadevall en acabar la seva formació d'infermera (1969).

Al llarg de més de quatre dècades, Aurora Casadevall ha estat vinculada a la sanitat andorrana. Durant tot aquest temps ha anat anotant en un diari les seves vivències professionals i també algunes de personals. En aquests anys ha exercit de llevadora i d'infermera, i ha desenvolupat diversos càrrecs com ara el de directora d'infermeria o el de manteniment i serveis externs. Aquest llibre recull els seus diaris i és un document excepcional per a conèixer l'evolució, per bé i per mal, de la sanitat a Andorra. Una història que ens porta des de les antigues clíniques Vilanova, Santa Coloma i Meritxell fins al nou Hospital tot fent esment del SAAS, la primera llei de sanitat, dels primers passos del Col·legi d'Infermeres i Llevadores i, també, dels moments més tràgics del passat recent d'Andorra, com els aiguats del 1982 o l'accident del Monsa. Una història que no s'oblida tampoc de les persones, de tots els protagonistes de la sanitat andorrana, des de les llevadores fins als càrrecs directius passant per auxiliars, metges i infermeres. Una història viva de la sanitat del Principat d'Andorra.